بولبول ... چەند دیاردەیەکی نەوژەن و تازەن لە شیعرەکانی هەکاری دا، کە هەموو ئەمانەش پێش گۆران ئەنجام دراون. بۆ نموونە بڕوانە شیعرەکانی: (قەوی ب خارنا زەعیفان دژین)، (عەشقا وەلات)، (ژ بۆ نەسلاتێت)، (نالینا سێوەکی)، (مرۆڤینە)، (لۆمە ژ بلبل)،(ژ بۆ جڤاتا دایکا).

١١- بەکارهێنانی وێنەی تازە، بەتایبەتیش بەکارهێنانی وێنە لەجیاتی راستەوخۆگۆیی(مباشرە).

شاعیر، بە پێچەوانەی کلاسیکەکان، لە جیاتی ئەوەی بە شێوەیەکی راستەوخۆ و راپۆرتنووسانە راستیەکت بۆ باس بکات، دێت لەجیاتی ئەم راستەوخۆگۆییە بە وێنەیەکی شیعری قسەکەت بۆ روون دەکاتەوە. هەکاری، لەجیاتی ئەوەی بەشێوەیەکی راستەوخۆ باسی خەرابادی وڵات و وێرانبوون و هەژاری بکات، لە شیعری(دەنگ)دا دەڵێ:

پەز چونە، دەوار مرنە

لەجیاتی ئەوەی بە شێوەیەکی راستەوخۆ بڵێت (بەهاری کوردستان خۆشە و سروشتی کوردستان جوانە)، دەڵێ:

بوهار هات، شین بوون گیا.

کۆنێد رەش، کەرێد پەز

جگە لە چەندان وێنەی شیعری تازەی ئەوتۆ کە نموونەیان لە سەدەکانی رابردوودا نابینین: (هەلکەن ژ بۆ خوە یەک چرا)، (تۆڤێ رەحمەتێ بچینن)، (ئەز مامە سێوی بێ دا و بابم).

تەمەنی شاعیرە نوێخوازەکانمان لە ساڵی (١٩١٩)دا

ناوی شاعیر	تەمەنی بە ساڵ	چەند شیعری بڵاوکردۆتەوە	چەند دیوانە شیعری چاپ کردووە	لە چەند ڕۆژنامەیەکدا کاری کردووە	چەند زمانی ئەورووپایی زانیوە	کام زانای ئەدەبی دیکەی [illegible] کردۆتەوە	ژینگەو ئەو کەشانەی ڕۆشنبیرییانەی کاریان تێ کردووە
عەبدولڕەحمان بەگی نفووسی (١٨٧٨-١٩٦٧)	(٤٠ - ٤١)	هیچ	هیچ	هیچ	هیچ	هیچ	ڕۆشنبیرییەکی ئیسلامی (کولتووری تالی) لە سلێمانی
ڕەشید نەجیب	(٣٧ - ٤٠)	هیچ	هیچ	هیچ	هیچ	هیچ	ڕۆشنبیرییەکی ئیسلامی (کولتووری تالی) لە سلێمانی
شێخ نووری شێخ ساڵح (١٨٩٦-١٩٥٨)	(٣٤ - ٣٦)	هیچ	هیچ	هیچ	هیچ	چارێ زاهیرە وتارە [illegible] بڵاوکردۆتەوە	١- ڕۆشنبیرییەکی ئیسلامی ٢- کولتووری [illegible] تورکە لاوەکان [illegible] لە سلێمانی
عەبدولڕەحیم ڕەحمی هەکاری (١٨٩٠-١٩٥٨)	(٢٨ - ٢٩)	زیاتر لە (٢٠-) پارچە شیعر	١- گازیا وەلات ٢- [illegible] کوردان (دەستنووسا کوردی)	ژین (ئەستەمبوڵ)	١- ڕووسی ٢- ئەڵمانی	١- شانۆنامە ٢- وتار ٣- چیرۆک (بە تورکی)	١- ڕۆشنبیرییەکی ئیسلامی ٢- کولتووری [illegible] تورکە لاوەکان [illegible] ڕۆشنبیرییەکانی لە ئەستەمبوڵ ٣- کولتووری [illegible] (ڕووسی و ئەڵمانی)
عەبدوڵڵا گۆران (١٩٠٤-١٩٦٢)	(١٥ - ١٦)	هیچ	هیچ	هیچ	هێشتا [illegible] ئینگلیزی [illegible]	هیچ	چارێ هێشتا (١٥) [illegible]

ئەنجام

(١)

لە ساڵی (١٩١٩) واتە ئەو ساڵەی کە عەبدولڕەحیم ڕەحمی هەکاری، لە تەمەنی (٢٨) ساڵیدا، بیست پارچە شیعرە نەوژەنەکەی خۆی و دوو دیوانە شیعر (گازیا وەلات) و (عەقیدا کوردان، مەنزووما کوردی) بڵاو دەکاتەوە: گۆران جارێ گەنجێکی (١٥) ساڵەیە و نازانێ «شیعری نوێ» چیشە! هەر لەو ساڵەدا، لەکاتێکدا ئەو هەموو شیعرە تازانەی ع.ر. هەکاری بە کتێب یان لە گۆڤاری (ژین)دا بڵاو دەکرێنەوە: شاعیرەکانی دیکەمان (ڕەشید نەجیب، شێخ نووری، ع.ب. نفووس...) جارێ هیچ شیعرێکیان، نە بە کتێب نە لە گۆڤار و ڕۆژنامەدا، بڵاو نەکردۆتەوە.

ع. ڕ. هەکاری، کەواتە، لەڕووی کرۆنیکەوە، یەکەمین نووگۆ و یەکەمین پێشڕەو بووە.

(٢)

لە رووی دەسپێکردنی بڵاوکردنەوە و گەیاندنی کاریگەریتییەوە، بێگومان ع. ڕ. هەکاری بە پێشڕەو لەقەڵەم

دەدرێت. ئەمەش لەبەرئەوەی شاعیرەکانی دیکەمان، بام لە (١٩١٩)دا شیعریشیان هەبووبێت، بەڵام ئەو شیعرانەیان تەنیا بە دەسنووس ماونەتەوە، چاپ و بڵاو نەکراونەتەوە کە بتوانن کار لە چێژی باوی شیعردۆستان و شاعیرانی گەنج بکەن!

(٣)

لە ساڵی (١٩١٩)دا، لە کاتێکدا ع. ڕەحمی هەکاری بەشێوەیەکی راستەوخۆ لە ناوجەرگەی رووداوە رۆشنبیرییەکاندا و لەناو دڵی جموجۆڵە ئەدەبییەکانی (فەجری ئاتی) و (سەروەتی فنوون) و دەنگدانەوەی کولتووری رۆژئاوادا لە ئەستەمبۆڵ لەناو نووسەرە گەنجە تورکەکاندا ژیاوە و راستەوخۆ سوودی لە بەرهەمەکانیان وەرگرتووە: شاعیرانی دیکەمان (رەشید نەجیب، شێخ نووری، عەبدولڕەحمان بەگی نفووسی) لە دەشتی شارەزوور یان لە سلێمانییەوە، لە دوورەوە دەیانڕوانییە ئەو جموجۆڵە نوێخوازە هەڵایساوەی ئەستەمبۆڵ! هەرچی عەبدوڵڵا گۆرانیشە، جارێ هێشتا بستێک لە (هەڵەبجە) دوور نەکەوتبووەوە. (٢٩)

(٤)

کەواتە، دیسان، یەکەم شاعیرێکی هاوچەرخ (باسی کۆتایی سەدەی نۆزدەیەمی پیرەمێرد و حاجی قادری کۆیی ناکەین!) کە پێوەندیی بە کولتووری رۆژئاواییەوە کردبێت و بەشێوەیەکی

راستەوخۆ بەهرەی لە جموجۆڵە فەرهەنگییە رۆژئاواییە نوێخوازەکان وەرگرتبێت و لەناویاندا ژیابێت: عەبدولڕەحیم رەحمی هەکارییە!

ناوبراو، لەچاو شاعیرانی دیکەمان، یەکەمین شاعیری کوردە کە فێری زمانێکی ئەورووپایی (رووسی و ئەڵمانی) بووبێت و سوودی لێیان دیبێت بۆ دەوڵەمەندکردنی رۆشنبیریی شیعریی خۆی. بەکارهێنانی ژانرە تازەکانی وەک شانۆنامە و بەکارهێنانی دەیان زاراوەی تازەی وەک (پیەس)، (تیاتر).. لە نووسینەکانیدا، کە بۆ یەکەم جار دەکەونە ناو وێژەی کوردەوە، بەڵگەی ئەم راستییەن![30]

لە ئەنجامی ژیان لە ئەستەمبۆڵ و فێر بوونی رووسی و ئەڵمانی و وەرگرتنی ئەو کولتوورە رۆژئاواییە بەشێوەیەکی راستەوخۆ، ناوبراو دەبێتە یەکەم شاعیری هاوچەرخی کورد کە لە کولتووری ئیسلامی (عەرەبی- فارسی)یەوە بازبداتە سەر کولتووری رۆژئاوایی و پێکەوەیان گرێ بدات و سوود لە دووەمیان وەربگرێت. ئەمەش بە ئاشکرا، تا رادەیەک، بەسەر تەکنیک و فۆرمی شیعرەکانیدا رەنگی داوەتەوە.

(٥)

ناوبراو لە گەلێک بواری دیکەشدا بە رێبەری تازەکردنەوەی شیعری نوێ دادەنرێت: داهێنانی سەروای تازە، بەکارهێنانی کێشی پەنجە، بەکارهێنانی تێمی نوێ، فۆرم و تەکنیکی تازە،

هەروەها یەکیەتیی بابەت. هەموو ئەمانەش کاریان کردە سەر گۆڕینی تۆپۆگرافیای شیعری لەلای هەکاری، کە ئەمەش هەر کارێکی تازە بوو.

(٦)

ع. ر. هەکاری نەوهەنگاوێکی تازەکاری ئەوتۆ بووە کە پرۆسەی نوێکردنەوەکەی، بەشێوەیەکی سادە و خۆڕسک دەست پێکردووە. بێگومان نەیتوانیوە هەمان کارە گرنگەکانی گۆران ئەنجام بدات، بەڵام لەڕووی کرۆنیکەوە، بە هیچ شێوەیەک نابێت نەخشی ئەم فەرامۆش بکەین.

(٧)

ئەو مێژوونووسانەی کە لە داهاتوودا دێن لە دیرۆکی تازەکردنەوەی شیعری کوردیدا دەکۆڵنەوە، لەڕووی زانستی و ئەکادیمییەوە هەروەها لەپێناو ئەوەی کە بۆچوونەکانیان ئۆبژەکتیڤ و دروست و ڕەوا بکەوێتەوە، لەسەریان پێویستە کە چیتر فەرامۆشی نەخشی ئەم شاعیرە مۆدێرنیستە نەکەن؛ چونکە ئەمڕۆ پایە و ڕۆڵی ع. ڕەحمی هەکاری لە ڕێڕەوی سەرهەڵدانی شیعری نوێدا ئاشکرا کرا.

سەرچاوە:

1): Hazim Kilic: Evdirehim Rehmiye HEKARI, Helbesvan u Niviskareki Welatparez, Wesanxana Xani u Bateyi, Danmark: 1991. R: 15-16.

2 - هەمان سەرچاوە.

(3), M. Emin BOZARSLAN: Jin(1918-1919) Wesanxana Deng, Uppsla, Swed: 1985-1987. 4 Cild

(4): H. KILIC: E.R.HEKARI, R. 49-52. 17

(5): M.E.BOZARSLAN: Jin.

٦- فەرهاد پیربالّ: کورتە پێشەکییەک بۆ سەرهەڵدانی شانۆنامە لە ئەدەبیاتی کوردیدا، گۆڤاری(هیوا)، ژمارە (٨)، بڵاوکراوەکانی ئەنستیووی کوردی پاریس، پاریس: ١٩٩٣/١، ل ٥١-٧٢.

٧- د. فەرهاد پیربالّ: کرۆنۆلۆژیای شانۆی کوردی، گۆڤاری رامان، ژ(١٠)، هەولێر: ١٩٩٦، ل ٦-١٤.

٨- گۆڤاری ژین ، ژمارە(٢١)، ئەستەمبۆڵ: ١٩١٩، بەرگی دوواوە.

(9): Abdurahim ZAPSU: Diroka Islame ya Mezin(Buyuk Islam Tarihi. Wesanxana Sebil, Stanbol: 1975.

١٠- د. فەرهاد پیربالّ: ئەو نووسەرەی بۆ یەکەمین جار شانۆنامەی هێنایە ناو ئەدەبی کوردییەوە، رۆژنامەی(برایەتی)، ئەدەب و هونەر، ژمارە(٧١)، رۆژی ١٩٩٨/٤/٣، ل ٨.

(11): Jin, Cild I, R.27.

(12): H. KILIC: E.R.Hekari, R.18.

(13): D-Farhad PIRBAL OMAR: Les Sources de la Nouvelle Kurde, Memoire de DEA, Paris 111. Paris: 1990. p.23-29

(14): Hamit BIZARSLAN: Traditionalisme ou Nation-

alisme, in CEMOTI, N.6, FNSP.
Paris: 1988. p.35-52.
(15): Les Kurdes et Le Kurdistan, Sous Le direction de Gerard CHALIAND, Ed. PCM., Paris: 1981, pp. 42-53.
(16): Christione MORE: Les Kurdes anjourd, hui, Ed. L, Harmatan, Paris: 1984. pp. 47-62, 286.
١٧- البروفيسور م.أ. هسرتيان: كردستان تركيا بين الحربين ترجمه: د. سعدالدين ملا و باقي نازي، نشورات رابطه كاوا للشقافه الكرديه، دارالكاتب، بيروت: ١٩٨٧، ص ١٣-٦١.
١٨- د. جليلي جليل: نهظه الاكراد الثقافيه، ت: ولاتو، دمشق: ؟. هەروەها د. عبدالستار طاهر شريف: تاريخ الاحزاب و المنظمات الكورديه ١٩٠٨-١٩٥٨، شركه المعرفه. بغداد: ١٩٨٩.
(19): M.E.BOZARSLAN. Jin, Cild 1, R. 8-10.
(20): Farhad OMAR: La Genese de La Nouvelle Kulde. These de Dictorat, Sius La direction de CH.H. DE FOU-CHECOUR, Paris 111. Paris: 1994, pp. 42-47.
٢١- حەمید بۆزئارسلان لە تورکییەوە کردوویەتیە فەڕەنسی، بڕوانە
Hamid BOZARSLAN: Le Probleme national Kilde, Memoire de l, E.H.E.S., Sous La direction de M. robert, paris: 1986. pp. 138-140.
٢٢- د. فەرهاد پیربال: ع. ڕەحمی هەکاری، ئەو نووسەرە نوێخوازەی کە بۆ یەکەمین جار شیعری ئازادی هێنایە ناو ئەدەبیاتی کوردییەوە، ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)، ژمارە(٨٩٢)، هەولێر: ١٩٩٤/١١/٦.
(23): Alessio BOMBACI: Histiire de La Litterature turque, paris: 1968, p. 3-5.
(24): Ahmed HACHM: Les tendance actulle de La Litterature turque, Mercure de France, N.627, paris: 1924. pp. 641-655.
حوزەیرانی(١٩٤٩).
٢٦-هەموو ئەم نووسەرانە لە گۆڤاری(ثروت فنون)دا بەشداربوونە. هەمان

سەرچاوەی پێشوو.

٢٧- پیرەمێرد، ڕۆژنامەی(ژین)، ژمارە(٨٩٣)، سلێمانی: ١٩٤٧.

(28): H.KILIC: E.R.Hekari, R 53-54.

(٢٩) رەفیق حیلمی: شیعر و ئەدەبیاتی کوردی، چاپی نوێ: مطبعە التعلیم العالی، اربیل: ١٩٨٨، ل١٤٨.

(٣٠) د. فەرهاد پیربالْ: ە. ڕەحمی هەکاری، ئەو نووسەرە نوێخوازەی کە بۆ یەکەمین جار شیعری ئازادی هێنایە ناو ئەدەبیاتی کوردییەوە، ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)، ژمارە(٨٩٢)، هەولێر: ١٩٩٤/١١/٦.

بەشی دووەم

بیست و یەک پارچە شیعرەکەی
عەبدولرەحیم ڕەحمی هەکاری
(١٨٩٠- ١٩٥٨)